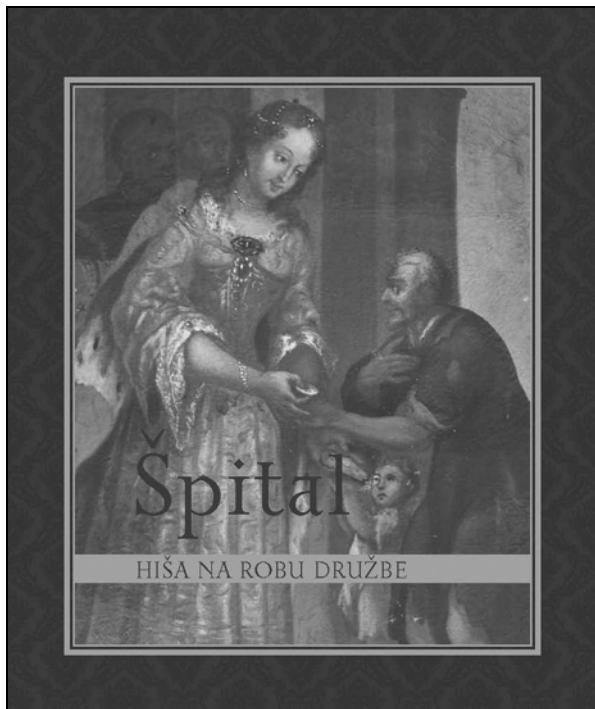

Špital – hiša na robu družbe. Razstava in katalog k razstavi Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enote v Škofji Loki in Občine Škofja Loka. Mala dvorana Sokolskega doma, Škofja Loka, 28. september–22. oktober 2010.

Dnevi kulturne dediščine vsako leto predramijo dejavnost kulturnih ustanov po vsej Sloveniji, tako tudi v Škofji Loki. Ena izmed aktivnih ustanov je Enota Zgodovinskega arhiva Ljubljana v Škofji Loki, kjer pod vodstvom Judite Šega sedaj že skoraj tradicionalno pripravijo razstavo in slikovit katalog, ki je vpet v projekt evropske kulturne dediščine. Letošnjo evropsko temo je ponazorilo geslo Dediščina in pomanjkanje, v katero se je odlično vklopil projekt predstavitve škofjeloškega špitala. Razstava je bila konec septembra 2010 postavljena v mali dvorani Sokolskega doma v Škofji Loki, pripravili pa sta jo Judita Šega in Elizabeta Eržen Podlipnik. Razstavo in katalog je pripravil arhiv, financirala pa Občina Škofja Loka. Deset panojev spremlja slikovit in izčrpen katalog, ki nas popelje preko štiri-stoletne zgodovine skrbi za uboge na Loškem. Katalog je pripravila Judita Šega na osnovi arhivskih virov in že obdelane zgodovine občinske ubožne hiše, o kateri so pisali dr. France Štukl, Tone Obadič in drugi.

Naslovnica razstavnega kataloga *Špital – hiša na robu družbe* (foto: Tina Arh).

Eden od razstavnih panojev je skušal odgovoriti na vprašanje: Kako prenoviti špital? (foto: Tina Arh).

Razstava nam na desetih panojih razkriva zgodbo mestne ubožnice in skrbi za revne od srede 16. stoletja dalje. Avtorici sta jih podnaslovili z naslednjimi naslovi: Nastanek in upravljanje špitala, Financiranje ubožnice, Špitalska posest, Kako prenoviti špital, Mestni ubožci, Ubožnico prevzamejo redovnice, Oskrba ubožcev in Življenje v ubožnici. Vsak pano je vsebinsko zaključena enota, vsi skupaj pa tvorijo celotno zgodbo. Besedilo dopolnjujejo posnetki dokumentov, ki jih hrani Enota Zgodovinskega arhiva v Škofji Loki, ter fotografije iz fototeke arhiva, Župnijskega arhiva Škofja Loka in Loškega muzeja. Dodane so tudi fotografije sedanjega stanja špitalske stavbe, da sta avtorici zgodbo lažje postavili v prostor in čas. Poleg dokumentov, ki jih hrani škofjeloška enota arhiva, so bili predstavljeni tudi posamezni dokumenti iz Arhiva Republike Slovenije, tako da je zgodba in usoda ubožnice pred nami zaživela preko različnih dokumentov in fotografij.

Katalog z naslovom *Špital, hiša na robu družbe*, ki ga je napisala Judita Šega, na trinajstih straneh in opremljen s štirinajstimi fotografijami prinaša zgodbo ubožnice z Loškega. Spremljamo zgodbo o zgradbi, ki je prek štiristo let nudila zatočišče siromakom in revežem, spoznamo njene upravnike in življenje oskrbovancev. Skrb za ubožce, za ljudi z družbenega roba, za ljudi, ki ne morejo poskrbeti za

svoj kos kruha, se je v Škofji Loki pojavila že v 16. stoletju. Leta 1547 je radovljiški župnik Nikolaj Škofič namenil svojo hišo pod nunskim samostanom za mestne ubožce. Morda ga je res pekla vest zaradi mladostnih grehov, kot izvemo iz kataloga, vendar je pomembno, da je mesto že zelo dolgo nazaj dobilo prostor v Loki in s tem možnost poskrbeti za najrevnejše in najubožnejše mestne prebivalce. Revščine in ubošva je bilo v 16. stoletju dovolj in preveč in Škofičeva hiša je postala pretesna, ubožnica se je selila v hišo na Spodnjem trgu. Ne samo revščina in ubošvo, tudi požari so bili nadloga preteklih stoletij. Leta 1698 je špital prizadel požar, hišo pa so uspeli temeljito obnoviti šele leta 1729. Podatek o tem je zapisan na freski sv. Elizabete, na fasadi upravne stavbe špitala. Obnovljena hiša, povečana s sosednjimi zemljišči je od 18. stoletja dalje pomenila več prostora in udobnosti za mestne uboge. Obnovljena je bila tudi špitalska cerkev, ki še danes stoji na Spodnjem trgu.

Razmere, v katerih so živeli najrevnejši prebivalci mesta, so bile seveda odvisne predvsem od finančne podpore meščanov, ki so s svojimi volili, zapuščinami ali finančnimi prispevki vzdrževali mestno ubožnico vse do prve svetovne vojne, ko je del skrbi za svoje najrevnejše občane prevzela občina. Konec 18. stoletja, v času Jožefa II., je pomanjkanje sredstev vodilo v razmišljanje o prevzemu ubožnice v deželne roke. V Arhivu Republike Slovenije hranijo načrte za predvideno deželno hiralnico za sto oskrbovancev, ki jih je podpisal divizijski deželni inženir Schemerl 31. januarja 1791. Obsežna hiralnica s svojo kuhinjo in vrtom pa nikoli ni bila realizirana, tako je špital ostal v mestni lasti vse do 19. stoletja.

Notranje pročelje špitalske stavbe po zadnji prenovi, izvedeni med letoma 2000 in 2002 (foto: Peter Pišp).

Skrb za uboge je bilo častno opravilo in ubožni odsek so zato upravljali pomembni loški meščani – trgovci, sodni uradniki, posestniki. Načelnik občinskega ubožnega odseka si je pridobil simpatično ime »ubožni oče« ali »oče ubogih«. Ubožnica je imela tudi svojega špitalskega mojstra, ki je skrbel za stavbo in red v njej. Tudi ta funkcija je bila častna in ponavadi jo je opravljal eden od zmožnejših oskrbovancev. In kdo so bili mestni ubožci? Stari in onemogli meščani, ki so mnogokrat v špitalu našli svoj zadnji dom. Njihov poklic je bil berač, kot je zapisano v popisnih polah prebivalstva iz leta 1880. Portreti oskrbovancev nam pokažejo predvsem starejše osebe, ki sta jih bolezen in pomanjkanje sorodstva pripeljala do ubožnice. Namenjena je bila predvsem ubogim z Loškega področja in le izjemoma so sprejeli reveže iz drugih občin. V ubožnici je bilo prostora za 15 do 30 oseb, največ jih je bilo poleti 1945, ko so jih naštel kar 39. Vse do prve svetovne vojne so v ubožnici imeli poskrbljeno za stanovanje in kurjavo, za hrano so beračili oziroma so jo dobili pri redovnikih in meščanih. Leta 1917 je oskrbo ubožcev prevzelo društvo Dobrodelnost, kasneje pa redovnice. Tri sestre so bile zadolžene za loške ubožce, uvedle so tudi strog hišni red, ki so se ga mnogi oskrbovanci le težka držali in so nad njim negodovali. Oskrbovanci so od prihoda redovnic dalje prvič imeli okusno in toplo prehrano v ubožnici, ob večjih praznikih pa so jim privoščili tudi meso, potico, vino in druge dobrote. V božičnem času so siromaki dobili tudi darila, v katerih ni manjkalo niti tobaka in cigaret. Redovnice seveda niso skrbele samo za materialno zadovoljstvo oskrbovancev, ampak tudi za njihovo duhovno oskrbo in pazile so, da so opravili spoved, se udeležili obhajila in molili za svojo dobrotnike.

Razstava in katalog, ki ju je oblikoval Simon Pavlič, sta vzbudila veliko zanimanja med Ločani, razstava je bila dobro obiskana, zato si jo bo mogoče ogledati tudi v letu 2011 v prostorih Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Od pomladi 2011 bo razstava na ogled v prostorih levega atrija na magistratu (Mestni trg 27 v Ljubljani), kasneje pa v prostorih Enote v Škofji Loki, Partizanska cesta 1 c.

Tatjana Šenk